

Kako obogatimo?

Piše dr. Ivan Žmavc.

o je dandanes pač že tudi pri nas aksiom, da je gmotna blaginja prvi pogoj narodne neodvisnosti in kulture. Vnemamo se za vseučilišče. Prav lepo, ampak imeti moramo tudi krepek srednji stan — *μεσότης ἕξις*. Ni dvoma, da so za zdrav razvoj naš najpomembnejša sedaj tista učilišča in vzgojevališča, ki nam sistematično omogočujejo gospodarski napredek, torej razne strokovne šole, kakor kmetijske, obrtne, trgovske, meščanske,¹⁾ realne, tehnične i. t. d. šole. Nikakor pa nočemo pri takih težnjah pozabiti, da je njih smoter višji: kulturna in etična usovernost naroda.

Prozaično se naš — in ne le naš, ampak vseh zaostalih narodov — problem glasi: Kako obogatimo?

Problem ta je zelo aktualen in važen. Vsi narodi, ki so vredni tega imena, se ž njim v poslednjem času intenzivno pečajo. Celo žolto pleme se ga je energično poprijelo, in čudom se čudimo, kako so se Japonci v kratki dobi kakih petdesetih let emancipirali od ekonomične premoči Evrope in Severne Amerike ter v mnogih ozirih Slovane prekosili.

Seveda smo majhen narod in imamo posebnih težav v boju za narodno eksistenco. Toda dosti imamo zgledov iz minolosti in sedanjosti, da se more tudi majhen narod vzdržati in lahko celo процvita. Lega slovenskih pokrajin je v svetovnogospodarskem oziru pravzaprav nenavadno izredna: dve železnici evropskega pomena bosta kmalu rezali te pokrajine primorske! To je naš blagoslov, ako razumemo znamenja našega časa, ali pa naše prokletstvo, ako bomo vsled naših malostrankarskih strasti slepi in gluhi za vse, kar dandanes svet giblje. Gotovo je, da moramo vse svoje sile krepko napeti, da prihitimo, kar smo zamudili; mislim, da je slovenska renesanca še možna, in marsikaj me potrjuje v tej tolažljivi veri.

Tudi teoretično ter literarno se je že nekoliko storilo za naše narodnogospodarsko prerojenje. Ampak — poreče upravičeno kdo

¹⁾ Prava sramota je za Slovence, posebno kranjske, da nimajo niti ene slovenske meščanske šole!

— siva vsa je teorija; povej nam, kaj ravno naj počnemo? Knjige političnoekonomične se lepočitajo, za rabo niso, je dejal že Bismarck.

Opozoriti hočem danes na knjigo, ki bo ugajala tudi željam praktikov, osobito pa trgovcev. Spisal jo je namreč eden izmed kraljev moderne ekonomije, milijonar, celo milijardar Združenih držav, Andrew Carnegie. Ta nam bo pač najbolje mogel odgovoriti na vprašanje, ki smo ga stavili v začetku.

Težki kapitalisti ne uživajo ravno prevelikih svojih simpatij, pa najbrž tudi čitateljstvih ne. Andr. Carnegie je izjema: on je bil v mladosti ubožen izmed najubožnejših, on je sedaj milijardar, a tudi sedaj prijatelj, takorekoč pristaš proletarcev. Dočim drugi kapitalisti, posebno v naši stari Evropi, skrbno prikrivajo sredstva, čine, mahinacije, ki so jih privedle do uspehov — o Rothschildih n. pr. niso vsega razjasnile niti arhivalske študije R. Ehrenberga — je spisal Carnegie celo knjigo „o potih do gospodarskih uspehov“. To je že samo na sebi posebnost, zakaj milijonarji drugače niso v vrstah pisateljev.

Naslov knjigi se glasi značilno: „Empire of business“; Nemec E. E. Lehmann je to preložil: Kaufmanns Herrschgewalt (Berlin, C. A. Schwetschke 1904. že 3. natisk). Zdi se mi, da bi se točneje preložilo: Kraljestvo gospodarstva; kajti Carnegie ne govori samo o trgovini in kupčiji, ampak business je to, kar Nemec imenuje Geschäft, obsega tudi industrijo, obrt, celo poljedelstvo, skratka, vsako ekonomično podjetje. Carnegie sam je bil največji fabrikant jekla na svetu, torej ne trgovec v ožjem pomenu besede. Seveda je dandanes vsak podjetnik obenem tudi trgovec v širjem zmislu.

Ako kdo, sme Carnegie o ekonomičnih vprašanjih pisati in dajati navodila h gospodarskim uspehom. Pač ima Carnegie večinoma severnoamerikanske razmere pred očmi; ampak vkljub temu bo s koristjo vsakdo i pri nas čital njegove razprave, zlasti pa trgovec.

A. Carnegie nam ni popolnoma neznan. Že celjska „Domovina“ je prinesla l. 1903. v št. 82.—84. M. Meže prevod prve razprave naše knjige „Pot h gospodarskemu uspehu. Nagovor na mlade trgovce“. (Knjiga „Kraljestvo gospodarstva“ je zbirka 18 samostalnih, že prej posamično izšlih razprav.) Kdor čita svetovne novine, pozna izvestno Carnegiea. Ne mine nobeno leto, da ne bi Carnegie daroval ogromnih vsot za učilišča, knjižnice i. t. d.

Najlepše uči Carnegie pota k ekonomičnim uspehom s svojim lastnim zgledom. Prezanimivo je njegovo življenje.

Carnegie se je rodil 1837. l. na Škotskem. Oče mu je bil ubog tkalec, chartist (neke vrste socijalist) in vnet republikanec. Tehnika je bila že tedaj na Britanskem mogočna; novodobna industrija je kakor marsikaterega rokodelca uničila tudi očeta Carnegiea. Izsellil se je v Ameriko, ko je bil Andrew 10 let star, in vstopil v neko tovarno za bombaž v Pittsburghu. Z 12. letom je tudi Andrew tam dobil dela z zaslužkom 6 K na teden; čez leto in dan je bil kurjač parnega kotla, vsled katerega težavnega posla je postal nervozen. Že tedaj pa je živahni in nekoliko fantastni deček slutil, da se mu „usoda“ mora na boljše obrniti; s 14. letom je bil nosilec depeš v telegrafskem uradu v Pittsburghu s 13 K na teden. Ker je tako prišel v dotiko z žurnalisti, prešnil ga je takrat najvišji ideal: tudi kdaj pisati novine ali celo knjige. Ob prostih urah je strastno požiral knjige iz ljudske knjižnice, in temu se ima, kakor se je sam pred nekaj leti izrazil, največ zahvaliti za svoje poznejše bogastvo. Ukaželjen, kakor je bil, se je učil mladi Carnegie izven službe telegrafirati. Nekoč je važno brzojavko čisto sam naglo ekspediral, kar je obrnilo pozornost na čilega mladeniča. S 16. letom je postal telegrafist s 1400 K na leto. Bili so z marljivim in agilnim Andrejem zelo zadovoljni, zlasti pa še žurnalisti, kar mu je neslo nekaj dolarjev postranskega zaslužka. Posebna sreča pa je bila zanj, da je vzbudil pozornost ravnatelja pennsylvanske železnice, ki mu je preskrbel službo telegrafista z 2000 K. Carnegie se mu je vedno bolj prikupoval z nadarjenostjo in pridnostjo; nekega dne mu reče ravnatelj, da so neke železniške akcije prav dober kup. Seveda je mladeniča zelo mikal dobiček. Ampak kje vzeti denarja? Saj je moral svojo rodbino podpirati, prihrankov še ni imel nobenih. Ravnatelj mu je en del posodil, drugo si je Carnegie s pomočjo svoje matere prav težavno pribavil, seveda tudi na posodo. Vse to pa se je izvrstno izplačalo, dividenda je bila visoka -- temelj Carnegievemu bogastvu je bil sezidan.

Ne moremo tu v poedinostih zasledovati nadaljnega napredovanja. Ob meščanski vojni leta 1861. ga je njegov starejši prijatelj vzal s seboj v vojsko kot nadzornika transportov. Tu se je odlikoval. Po vojni mu je nekdo predložil model spalnega vagona; Carnegie je takoj spoznal pomen te iznajdbe. Osnovala se je družba, dobro prospevajoča. — Tedaj ravno so zasledili v Pennsylvaniji petrolej. Malokdo je vedel, kaj to pomeni; bistrourni Carnegie je spadal k

temu malemu številu. S prijatelji je kupil za nizko ceno petrolejsko zemljišče, ki je kmalu velikansko neslo. Pozneje je svoj delež prodal znanemu Rockefellerju (ki je danes tudi milijardar kot „petrolejski kralj“), sam pa se čisto posvetil fabrikaciji jekla. Nekdanji telegrafski tekač je postal „kralj jekla“, čigar premoženje se ceni blizu na 2 milijardi K; ta „kralj“ ima vsak dan blizu 200.000 K dohodka. Od leta 1899. se več ne udeležuje trgovine aktivno, ampak živi le človekoljubnim in rodbinskim namenom.

Če napiše tak človek knjigo o narodnem gospodarstvu, ima to gotovo več praktičnega pomena nego množica učenjaških teorij. Naj bi jo i naši ljudje radi čitali; nekoliko ameriškega duha bi ne škodilo nam, ki smo v ekonomičnem razvoju toliko zaostali. Nikakor nočem brezpogojno priporočati tega duha; ta strastna gonja za dolarjem je (in sicer i Carnegieu) pravzaprav zoprna. Toda poučeni moramo biti o vsem, tudi o tendencah tega brezobzirnega, le profit hotečega kapitalizma, ki bi nas inače mogel uničiti.

Seveda ne bo noben čitatelj pričakoval od knjige recepta, po katerem se gotovo postane milijonar. Carnegie sam pravi, da danes niti v Ameriki ni več tako lahko obogateti, kaj šele potem v stari Evropi. Da pa da knjiga gospodarsko naprednemu poguma, ni dvoma.

Kaj je bistvo Carnegievih ekonomičnih navodil?

Negativni njegovi nasveti so: 1) Ne pijančuj, 2) ne zanašaj se na gospodarske čudeže, ne igray torej in ne špekuliraj slepo, 3) ne jamči rad, in če jamčiš, imej dotični denar v blagajni pripravljen; rajši z gotovino podpiraj prijatelja, nego da se vežeš na menicah.

Pozitivni nasveti: Začni v trgovini in gospodarstvu pri najnižjih poslih. Carnegie sam je ponosen na to, da je bilo pometanje prvi posel njegov. Srečen — pravi — kdor je v uboštvu rojen! Gospodariti pomenja, iz revščine se povzpeti do blagostanja. Rojeni bogatini so pomilovanja vredni; oni niso prisiljeni vseh svojih moči napenjati v svrhu prislužkov in so vsled tega večinoma dekadentni slabotneži. Z delom in energijo si blaginjo pribojevati in zaslužiti, to edino časti človeka. Za ubožce je Carnegie vprav navdušen; bogatini pa, ki le živijo iz rent, mu nikakor niso všeč. Oni kapitalisti, ki so obenem dobri podjetniki ter takorekoč voditelji narodnega gospodarstva, so pač vredni spoštovanja, ker delajo in za družbo oskrbujejo ekonomijo. Pozitivni njegov nasvet bi torej skratka bil: delaj, delaj, in zopet: delaj!

Carnegie se tudi drži teh načel. Vse svoje premoženje hoče v svojem življenju razdeliti. In res je že do danes menda posvetil nad pol milijarde K občekoristnim namenom, posebno za ljudske knjižnice, vseučilišča, tehnike i. t. d. On hoče „ubog“ umreti. Njegovi potomci (ima eno hčer) naj se sami borijo za eksistenco.

Knjiga takšnega socijalnega milijonarja je izvestno vredna čitanja in razmišljanja tem bolj, ker je tak milijonar pri nas v Evropi bela vrana.¹⁾ V knjigi najdeš mnogo izpodbude in prelepih misli, katerih se tu niti dotakniti ne moremo. Vzemi in čitaj!

In odprla so se vrata . . .

In odprla so se vrata
v sto palač in v sto gradov —
Aj, aj, glejte to nobleso,
vsak je danes zopet nov!

Dame v elegantnih krilih
in gospodje v frakih vsi . . .
Aj, aj, glejte, vse od svile
in od zlata se blešči!

Ne! . . . Saj ni vse v svili, v zlatu —
glejte lačno tolpo to! . . .
Vsa raztrgana tod dere —
hu, to je grdo, grdo! . . .

Fej! . . . In glejte, ti otroci,
pol v obleki, pol nagi,
kličejo ves dan po mestu:
„Dajte kruha — vsaj — kosti!“ . . .

Faust.

¹⁾ Škoda le, da ima omenjeni nemški prevod več tiskovnih ter jezikovnih pogreškov in da 320 strani obsegajoča knjiga stane celih 6 K, kajti vredna je, da bi jo čitale širše mase. Morebiti priredi kdo primeren posnetek iz nje (za Mohorjevo družbo?). — V Gradcu (v zalogi „Styrije“) je že leta 1892. izšla brošurica: Das Evangelium des Reichtumes von Andr. Carnegie. Prevedel J. v. Ehrenwerth.